

ประสบการณ์การจัดการศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

อังคณา ช่วยคำชู, พย.ม. (การพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช)*

บทคัดย่อ : ศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม จากเหตุการณ์ น้ำท่วมครั้งใหญ่ในเดือนตุลาคม ปีพ.ศ. 2554 ที่ผ่านมา บทความนี้นำเสนอ 1) กำเนิดของ ศูนย์พักพิง ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาน้ำท่วมและการตัดสินใจเปิดศูนย์พักพิง 2) การบริหารจัดการช่วยเหลือผู้ประสบภัยในศูนย์พักพิง ได้แก่ ทีมบริหารจัดการศูนย์พักพิง อาสาสมัคร ผู้ให้ความช่วยเหลือ เช่น บุคลากรและกลุ่มนักศึกษาของมหาวิทยาลัย และจิตอาสาจาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ลักษณะผู้ประสบภัยและความต้องการความช่วยเหลือ การดำเนินงานในศูนย์พักพิง โดยเน้นการจัดการด้านสุขภาพภายในศูนย์พักพิง และ 3) การสิ้นสุดของศูนย์พักพิง ได้แก่ เหตุผลในการปิดศูนย์พักพิง และการบริหารจัดการเมื่อปิดศูนย์พักพิง พร้อมทั้งนำเสนอบทเรียนรู้จากการบริหารจัดการ “ศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม” บทสรุปและข้อเสนอแนะแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหาร/ทีมอาสาสมัคร/ทีมสุขภาพ โดยเฉพาะบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมรับภาวะพิบัติภัยในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วารสารสภาการพยาบาล 2555; 27(ฉบับพิเศษ) 31-43

คำสำคัญ : ประสบการณ์การจัดการ ศูนย์พักพิง ผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

*ผู้เขียนหลัก อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ Email: angkoa@hotmail.com

บทนำ

ปีพุทธศักราช 2554 ประเทศไทยประสบปัญหาอุทกภัยที่รุนแรง นับตั้งแต่เดือนมีนาคม เป็นต้นมา โดยมีฝนหนักถึงหนักมากต่อเนื่องในหลายพื้นที่ ก่อให้เกิดอุทกภัยเป็นบริเวณกว้าง มีราษฎรได้รับผลกระทบมากกว่า 12.8 ล้านคน จัดให้เป็นภัยพิบัติครั้งสร้างความเสียหายมากที่สุดเป็นอันดับสี่ของโลก¹ สำหรับสถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ภาคกลาง ในช่วงเวลาเดือนตุลาคม ได้เกิดมวลน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลมาท่วม ส่งผลให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเกิดน้ำท่วมเกือบทั่วทั้งพื้นที่ มีพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมครบทั้ง 16 อำเภอ เนื่องจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำและเป็นที่รวมของแม่น้ำหลายสาย จากภาวะวิกฤติดังกล่าว ทำให้ผู้ประสบภัยหลายครอบครัวไม่สามารถพักอาศัยในบ้านของตนได้ ไม่มีน้ำสะอาดและไฟฟ้าใช้ ซึ่งนอกจากจะทำให้ไร้ที่อยู่อาศัย ยังส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินอีกด้วย² จากปัญหาที่เกิดขึ้นทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้จัดตั้งศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยชั่วคราวไว้ให้กับผู้ประสบภัยได้เข้าพัก แต่ก็ไม่สามารถรองรับได้เพียงพอ เนื่องจากมีผู้ประสบภัยเป็นจำนวนมาก และพื้นที่ที่ไม่ถูกน้ำท่วมก็มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้เป็นที่พักชั่วคราวได้^{3,4} ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายของผู้ประสบภัยสู่พื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตที่ได้มีการเปิดเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวสำหรับผู้ประสบอุทกภัยครั้งนี้

ศูนย์พักพิงชั่วคราว หมายถึง สถานที่ซึ่งได้จัดเตรียมไว้สำหรับผู้ประสบภัยที่ต้องย้ายออกจากที่อยู่อาศัยเดิม ซึ่งได้รับผลกระทบจากอุทกภัยหรือสาธารณภัยประเภทอื่น ๆ จนไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ มาอาศัยพักพิงชั่วคราวอยู่นานกว่าสถานการณ์ภัยพิบัติ

จะยุติ และมีการอพยพกลับที่ตั้งเดิมด้วยความเรียบร้อย^{5,6} ศูนย์พักพิงเป็นหนึ่งในวิธีแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยชั่วคราวในสถานการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติ อาคารสิ่งก่อสร้างที่นำมาใช้เป็นศูนย์พักพิงมีอยู่หลายประเภทด้วยกัน ตั้งแต่ โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ทางศาสนา ป้อมตำรวจ จนถึงค่ายทหาร ในหลายประเทศที่มีการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างรุนแรงขึ้นบ่อยครั้ง รัฐบาลมักมีการเตรียมแผนรับมือสถานการณ์ฉุกเฉิน และกำหนดสถานที่ที่จะนำมาใช้เป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวไว้ล่วงหน้า⁷

สถานการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ของประเทศไทย ในปีพุทธศักราช 2554 ถือเป็นสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก ประสบการณ์การเปิดศูนย์พักพิงชั่วคราว ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตนี้ นอกจากเป็นการเปิดศูนย์พักพิงชั่วคราวครั้งแรกแล้ว ศูนย์พักพิงแห่งนี้ยังถือเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวที่มีผู้พักพิงจำนวนมากถึงเกือบสี่พันคน และเป็นศูนย์พักพิงที่มีหน่วยงานหลายส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลืออีกด้วย

บทความเรื่อง ศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เรื่อง “ประสบการณ์ของผู้ให้การช่วยเหลือด้านสุขภาพในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม: กรณีศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต”⁴ ซึ่งบทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ นำเสนอเกี่ยวกับ กำเนิดของศูนย์พักพิง การบริหารจัดการช่วยเหลือผู้ประสบภัยในศูนย์พักพิง การสิ้นสุดของศูนย์พักพิง และบทเรียนจากประสบการณ์การดำเนินงานของ ศูนย์พักพิงในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่งถือเป็นศูนย์

พักพิงชั่วคราวที่มีขนาดใหญ่ และเป็นประสบการณ์ใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน โดยคาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการเตรียมความพร้อมในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราวที่พร้อมรับกับภาวะพิบัติภัยในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กำเนิดของศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม

สถานการณ์ปัญหาน้ำท่วม

นับตั้งแต่เดือนมีนาคม ปีพุทธศักราช 2554 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ประสบกับมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ โดยมีฝนหนักถึงหนักมากต่อเนื่องในหลายพื้นที่ ปริมาณฝนรวมทั้งประเทศของเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 มีปริมาณมากที่สุดในรอบ 36 ปี มีราษฎรได้รับผลกระทบมากกว่า 12.8 ล้านคน อุทกภัยดังกล่าวทำให้ ราษฎรได้รับความเดือดร้อน 4,086,138 ครัวเรือน 13,595,192 คน จาก 44 จังหวัด มีผู้เสียชีวิต 815 คน และสูญหาย 3 คน สถานการณ์อุทกภัยในพื้นที่ภาคกลาง ถือว่าเป็นครั้งประวัติศาสตร์โดยเฉพาะในช่วงระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2554¹ โดยเฉพาะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่เสี่ยงตามฤดูกาล เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่มและทุ่งนามีแม่น้ำไหลผ่าน 4 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำน้อย² มีพื้นที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยทั้งหมด จำนวน 16 อำเภอ นิคมอุตสาหกรรม 5 แห่ง มีโรงงานรวมกว่า 578 แห่ง จำนวนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ 798,830 คน คิดเป็นร้อยละ 91.9² จากสถานการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมครั้งใหญ่ครั้งนี้ ถือเป็นเหตุการณ์น้ำท่วมที่มีความรุนแรงอย่างยิ่ง จนทำให้ต้องมีการอพยพประชาชนออกจากที่อยู่อาศัยเจ้าของ

กิจการและคนงานต้องออกจากที่ประกอบการ³ ดังนั้นจึงมีผู้ประสบภัยเป็นจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบจากมหาอุทกภัยในครั้งนี้ และผู้ประสบภัยเหล่านี้มีความจำเป็นที่ต้องหาที่อยู่อาศัยหรือที่พักพิงชั่วคราว จนกว่าจะสามารถกลับเข้าพักอาศัยในที่อยู่เดิมได้

การตัดสินใจเปิดศูนย์พักพิง

จากสถานการณ์น้ำท่วมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เริ่มขยายวงกว้างไปยังจังหวัดใกล้เคียงคือ จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี และกำลังมุ่งเข้าสู่กรุงเทพมหานคร จำนวนผู้ประสบภัยจึงมีเพิ่มมากขึ้น รวมถึงบุคลากรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ที่เป็นผู้ประสบภัยด้วยเนื่องจากมีที่พักอาศัยในพื้นที่ประสบภัยดังกล่าว เมื่อความเดือดร้อนเกิดขึ้นกับบุคลากรและครอบครัวซึ่งประสบอุทกภัยเป็นจำนวนหลายครอบครัว รวมถึงประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงก็ประสบอุทกภัยเพิ่มมากขึ้นทีมผู้บริหารมหาวิทยาลัยจึงได้จัดให้มีการประชุมเป็นกรณีเร่งด่วน โดยร่วมปรึกษาหารือกับทีมคณาจารย์และแกนนำนักศึกษาถึงปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การตัดสินใจเปิดพื้นที่มหาวิทยาลัยฯ เป็นศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยขึ้นโดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มีความพร้อมด้านสถานที่ คือ มีอาคารอิมเนเซียม 2 แห่งที่สร้างไว้สำหรับจัดการแข่งขันกีฬาจัดเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราว เนื่องจากเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมในการรองรับคนได้เป็นจำนวนมาก มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อม มีระบบสาธารณูปโภค ประปา ไฟฟ้า เครื่องปรับอากาศ ห้องน้ำ และมีอุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องนอนที่พอเพียงสำหรับผู้เข้าพักจำนวนหนึ่งสถานที่เป็นที่รู้จักที่สามารถเข้าถึงง่าย สะดวกต่อการส่งความช่วยเหลือมาจากภายนอก สามารถเตรียมไว้เพื่อรองรับผู้ประสบอุทกภัยได้ ลักษณะทางกายภาพ

ของพื้นที่ สภาพแวดล้อมแออัดต่อสุขภาพอนามัย^{5,6} แต่อาจมีความเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมบริเวณรอบอาคารได้ หากน้ำเข้าท่วมมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเริ่มเปิดเป็นศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยอย่างไม่เป็นทางการในวันที่ 9 ตุลาคม 2554 ในระยะแรกผู้เข้าพักเป็นบุคลากรที่ประสบปัญหา และต่อมา คือ วันที่ 10 ตุลาคม 2554 ได้ประกาศเปิดศูนย์พักพิงอย่างเป็นทางการขึ้น⁸ มีการประกาศรับสมัครอาสาสมัครที่จะเข้ามาให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วย ในช่วงนี้มหาวิทยาลัยได้ประกาศหยุดการเรียนการสอน เนื่องจากน้ำเริ่มเข้าท่วมพื้นที่ใกล้เคียงมากขึ้น

หลังจากประกาศเปิดเป็นศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มีผู้ประสบภัยทยอยเข้าพักเป็นจำนวนมาก⁸ โดยเฉพาะผู้ประสบภัยจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพราะเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียง ระยะทางห่างจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตประมาณ 20-30 กิโลเมตร และในวันที่ 13 ตุลาคม 2554 มีรายงานว่า มีผู้ประสบภัยเข้าพักทั้งหมด 2,054 คน ในขณะที่อาคารอิมเนเซียมที่ใช้เป็นศูนย์พักพิงสามารถรองรับผู้ประสบภัยได้เพียง 1,500 คน อีกทั้งปริมาณน้ำในบริเวณพื้นที่รอบๆ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำลังสูงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จึงได้มีการย้ายผู้ประสบภัยออกจากอาคารอิมเนเซียมแห่งแรก ไปยังอาคารอิมเนเซียมแห่งที่สองซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าและปลอดภัยจากปริมาณน้ำที่กำลังสูงเพิ่มขึ้น โดยอาคารอิมเนเซียมแห่งนี้มี 3 ชั้น สามารถจัดเป็นที่พักให้ผู้ประสบภัยเข้าพักที่ชั้น 2 และชั้นที่ 3 ชั้นละ 1,800 คน รวมทั้งหมดสามารถรองรับได้ถึง 3,600 คน ซึ่งในวันที่ 16 ตุลาคม 2554 มี ผู้เข้ามาพักถึง 3,400 คน และกำลังทยอยเดินทางเข้ามาพักอีก ทางมหาวิทยาลัยจึงได้

ประกาศหยุดรับผู้ประสบภัย⁹ เพราะนอกจากจำนวนผู้ประสบภัยจะมีมากแล้ว มหาวิทยาลัยยังมีโอกาสที่จะถูกน้ำท่วมได้เช่นกัน

การบริหารจัดการช่วยเหลือผู้ประสบภัยในศูนย์พักพิง

การเปิดเป็นศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยมีองค์ประกอบของการดำเนินการหลัก คือ ทีมบริหารจัดการศูนย์พักพิง อาสาสมัครผู้ให้ความช่วยเหลือ เช่น บุคลากรและกลุ่มนักศึกษาของมหาวิทยาลัย และจิตอาสาจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ลักษณะผู้ประสบภัยและความต้องการความช่วยเหลือ การดำเนินงานในศูนย์พักพิง โดยเน้นการจัดการด้านสุขภาพภายในศูนย์พักพิง ดังนี้ คือ

ทีมผู้บริหารจัดการศูนย์พักพิง

ทีมผู้บริหารจัดการศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มีรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาเป็นหัวหน้าศูนย์พักพิง ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับทีมบริหารของมหาวิทยาลัย และสั่งการไปยังทีมให้การช่วยเหลือภายในศูนย์ ได้แก่ อาจารย์และแกนนำนักศึกษาอาสาสมัครสำหรับการบริหารจัดการผู้ประสบภัยที่เข้าพัก จะมีอาจารย์อาสาสมัครจากคณะพยาบาลศาสตร์ เป็นผู้จัดระบบโดยมีนักศึกษาช่วยจัดเตรียมสถานที่ เครื่องใช้ส่วนตัวต่างๆ เช่น เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์สำหรับอาบน้ำ เครื่องนอน ยารักษาโรคเบื้องต้น เรื่องการรับของบริจาคต่างๆ จะมีนักศึกษาช่วยจัดการแยกของไว้ตามประเภท โดยผู้ประสบภัยสามารถเบิกของใช้ได้อย่างเพียงพอเนื่องจากการช่วยเหลือบริจาคมาเป็นจำนวนมาก ด้านงบประมาณที่มีทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยและส่วนที่ได้รับบริจาค ได้มีการจัดทำบัญชีไว้ หลังจากปิดศูนย์พักพิงได้ส่งมอบไปยัง

ศูนย์พักพิงแห่งใหม่บางส่วนรวมทั้งของบริจาคที่เหลือได้ขนย้ายไปด้วย สำหรับงบประมาณบางส่วนภาคหลังได้นำมาใช้ทำโครงการฟื้นฟูชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยที่ประสบอุทกภัย โดยโครงการต่างๆ จัดทำโดยนักศึกษาของทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาสาสมัครผู้ให้ความช่วยเหลือ

อาสาสมัครที่มาช่วยเหลือดูแลผู้พักพิงส่วนใหญ่เป็นอาจารย์และนักศึกษาจากคณะพยาบาลศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์และคณะอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีอาสาสมัครจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงภาคประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือดูแลผู้ประสบภัย สำหรับอาสาสมัครที่ให้การช่วยเหลือด้านสุขภาพจะเป็นอาจารย์และนักศึกษาจากคณะพยาบาลศาสตร์ทั้งแพทย์ พยาบาล และจิตอาสาจากโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติที่อาสาเข้ามาให้การดูแลช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ/สมัครใจ บางคนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการชักชวนจากเพื่อนที่เป็นอาสาสมัครมาก่อนแล้ว ดังนั้นในระยะแรกจะมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยดูแลในศูนย์พักพิงแห่งนี้ค่อนข้างมาก แต่หลังจากที่น้ำเริ่มเซาะท่วมในมหาวิทยาลัยและน้ำได้ท่วมขยายวงกว้างขึ้น ส่งผลกระทบท่อหลายพื้นที่ อาสาสมัครหลายคนไม่สามารถอยู่ให้การช่วยเหลือต่อไปได้เนื่องจากต้องกลายเป็นผู้ประสบภัยเช่นกันและการเดินทางไม่สะดวกทำให้ในระยะนี้เริ่มขาดแคลนอาสาสมัคร จึงเกิดการบริหารจัดการให้ผู้ประสบภัยได้ปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นอาสาสมัครร่วมให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วยกันภายในศูนย์พักพิงแห่งนี้

ลักษณะของผู้ประสบภัย

ผู้ประสบภัยที่เข้ามาที่ศูนย์พักพิงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ที่มีจำนวนมากถึง 3,600 คน ลักษณะของผู้ประสบภัยจึงมีความแตกต่างและ

หลากหลายด้านประชากร ทั้งด้าน เพศ วัย ศาสนา อาชีพ และเชื้อชาติ ศูนย์พักพิงจึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากชุมชนขนาดใหญ่⁷ แต่ที่มากไปกว่านั้น คือ เป็นชุมชนที่มีความแออัดเพราะต้องมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ที่จำกัดและยังเป็นคนแปลกหน้าที่ไม่เคยรู้จักมักคุ้นกันมาก่อน แต่สิ่งที่คุณคนมีร่วมกันคือ การเป็นผู้ประสบภัย และได้รับผลกระทบด้านต่างๆ เช่นกัน

ลักษณะของผู้ประสบภัยที่เข้ามาพักภายในศูนย์พักพิง พบมีสภาพเหนื่อยล้า อ่อนเพลีย เครียด และวิตกกังวล มีภาวะบาดเจ็บจากอุบัติเหตุหรือจากน้ำท่วม มีความเจ็บป่วยจากโรคประจำตัว/โรคเรื้อรัง และมีปัญหาสุขภาพที่ต้องการการช่วยเหลือและดูแลต่อเนื่อง เช่น การล้างไต หรือต้องส่งต่อเพื่อการดูแล และเป็นกลุ่มที่ต้องการการดูแลช่วยเหลือเฉพาะด้านสุขภาพที่จำเป็นร่วมด้วย

ความต้องการความช่วยเหลือของผู้ประสบภัย

ความต้องการความช่วยเหลือของผู้ประสบภัยนั้น นอกเหนือจากความต้องการด้านที่อยู่อาศัย และสิ่งของเครื่องใช้เพื่อการยังชีพในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัว อาหาร-น้ำ และอื่นๆ แล้ว ยังต้องการการเรียนรู้ถึงความต้องการที่แตกต่างกันในด้านต่างๆ ด้วย เช่น การมีผู้ประสบภัยหลากหลายเพศและวัยอาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งเด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จำเป็นต้องมีการดูแล ช่วยเหลือที่แตกต่างกันตามแต่ละเพศและตามแต่ละวัยด้วย ศูนย์พักพิงจึงเปรียบเสมือนบ้านพักชั่วคราวสำหรับผู้ประสบภัยและครอบครัวที่จะช่วยให้มีที่อยู่อาศัยและได้รับความช่วยเหลือให้ปลอดภัย และสามารถอยู่ร่วมกันในศูนย์พักพิงได้อย่างปกติสุข อย่างไรก็ตามความต้องการความช่วยเหลือ อาจแตกต่างกันตามระยะเวลาของการประสบภัยหรือระยะเวลาของการเป็นศูนย์พักพิง ว่าเป็นระยะสั้น ระยะกลาง หรือระยะยาว เป็นต้น

การดำเนินงานด้านสุขภาพภายในศูนย์พักพิง
การดำเนินงานภายในศูนย์พักพิง มีการจัดวางระบบในขั้นตอนแรก คือ การลงทะเบียนเพื่อเข้าพัก เมื่อมีผู้ประสบภัยเข้ามาพักในศูนย์พักพิง การดำเนินการในขั้นตอนแรกนั้น ทางศูนย์พักพิงมีการจัดทำบันทึกข้อมูลทั่วไปของผู้พักพิงไว้ โดยการผูกด้วยสีขาวยที่ข้อมือซึ่งหมายถึงได้ผ่านการลงทะเบียนแล้วและเป็นการสื่อถึงการต้อนรับเข้าสู่ศูนย์พักพิง แม้จะมีผู้ที่รู้สึกลำบากใจในการถูกผูกด้วยที่ข้อมือในภาวะจำเป็นเช่นนี้ แต่มีผู้ประสบภัยส่วนหนึ่งรับรู้ในเชิงบวกว่า การผูกด้วยข้อมือนี้เปรียบเสมือนการรับขวัญผู้ประสบภัย ทำให้คลายความรู้สึกลำบากใจลงได้ ขั้นตอนภายหลังจากลงทะเบียนแล้วจะมีการซักประวัติสุขภาพและตรวจร่างกายเบื้องต้นของผู้เข้าพัก กรณีที่พบมีความเจ็บป่วยเล็กน้อยจะให้การปฐมพยาบาลและดูแลในเรื่องความสบายต่างๆ ถ้ามีภาวะเจ็บป่วยที่ต้องได้รับการรักษาจะมีการจัดส่งพบแพทย์ต่อไป หลังจากนั้นผู้ประสบภัยจะได้รับ การจัดให้เข้าพักที่เตรียมไว้พร้อมทั้งได้รับของใช้ส่วนตัว โดยผู้ประสบภัยแต่ละคนสามารถไปขอรับได้ตามจุดที่ตั้งไว้ ซึ่งศูนย์พักพิงนี้ได้รับการบริจาคของใช้และอุปกรณ์ต่างๆ เป็นจำนวนมากทำให้มีความเพียงพอต่อความต้องการ ผู้ประสบภัยจะได้รับการแนะนำเกี่ยวกับสถานที่ การรับประทานอาหารและการพักผ่อน ลักษณะที่พักจะอยู่รวมกันและแบ่งแยกเขตไว้ เพื่อให้สะดวกต่อการอยู่อาศัยและการเข้ามาดูแล สำหรับผู้ที่ไม่มีอาการเจ็บป่วยเจ้าหน้าที่จะพาไปเข้าพัก โดยให้พักเป็นครอบครัวรวมกัน ไม่ได้จัดแยกหญิงชาย เนื่องจากผู้ประสบภัยที่เข้ามาพักก็ต้องการที่จะอยู่รวมกันกับครอบครัวของตน โดยในแต่ละวันจะมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับผู้ประสบภัย เช่น กิจกรรมการ

ออกกำลังกาย การเล่นและการอ่านนิทานสำหรับเด็ก จัดสถานที่ไว้สำหรับทำละหมาด รวมทั้งมีการสอนด้านอาชีพพร้อมด้วย

ด้านการดูแลสุขภาพ ศูนย์พักพิงฯ มีการจัดจุดให้บริการรักษาพยาบาลเบื้องต้น มีอาสาสมัครอำนวยความสะดวกในด้านบริการสุขภาพ การปฐมพยาบาลเบื้องต้นสำหรับผู้เจ็บป่วยเล็กน้อย สำหรับผู้ป่วยที่ต้องได้รับการดูแลมีการจัดที่พักแยกไว้ ซึ่งมีลักษณะไม่แตกต่างจากคนอื่น แต่แยกส่วนไว้เพื่อการสังเกตอาการ สำหรับการดูแลด้านสุขภาพจิต มีอาสาสมัครออกเยี่ยม ให้กำลังใจปลอบขวัญ มีการประเเมนและคัดกรองสุขภาพจิต ให้คำปรึกษาเบื้องต้น ส่งต่อจิตแพทย์โดยจิตแพทย์ที่มาให้การดูแลในศูนย์พักพิงจะมาจากสถาบันต่างๆ ของกรมสุขภาพจิต หมุนเวียนให้การดูแลวันละ 1 คน สำหรับด้านการพยาบาลและการดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาพนั้น อาจารย์พยาบาลและนักศึกษาพยาบาลจะเป็นผู้ดูแลให้การช่วยเหลือ โดยจะมีการแบ่งเป็นเวรกลางวันและกลางคืนเวรละ 12 ชั่วโมง กรณีที่มีการเจ็บป่วยหรือโรคประจำตัวที่ต้องได้รับการรักษา จะมีบริการพาไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติหรือส่งต่อไปยังโรงพยาบาลที่ให้การดูแลรักษาต่อเนื่อง เช่น การส่งต่อผู้ป่วยที่ต้องได้รับการล้างไต ในกรณีที่ยังสามารถเดินทางไปได้ ทางศูนย์พักพิงฯ ได้จัดให้มีระบบส่งต่อเพื่อการรักษา

การสิ้นสุดของศูนย์พักพิง

ศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เปิดดำเนินการในระยะเวลาสั้นก็จำเป็นต้องปิดศูนย์พักพิงนี้ด้วยเหตุผลเนื่องจากการมีน้ำเข้าท่วมภายในศูนย์พักพิงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ทำให้

สาธารณูปโภคไม่สามารถใช้ได้ตามปกติ ทั้งไฟฟ้า น้ำประปา และระบบท่อระบายน้ำทั้ง การลำเลียง เสี่ยงและความช่วยเหลือหยุดชะงัก ทำให้ผู้ประสบภัย ต้องเผชิญกับความไม่สะดวกสบาย อาหารและน้ำดื่ม ต้องใช้อย่างจำกัด ขาดแคลนอาสาสมัครผู้ให้การ ช่วยเหลือในภาวะนี้ยังก่อให้เกิดความสับสนและวิตกกังวลเกี่ยวกับศูนย์พักพิงว่า จะถูกปิดหรือไม่และเมื่อใด จะสามารถอยู่ต่อไปได้หรือไม่และอย่างไร และถ้าต้องปิดศูนย์พักพิงฯ ลง ผู้ประสบภัยจะต้องไปอยู่ที่ไหน หรือต้องย้ายไปศูนย์พักพิงอื่นอย่างไร ความโกลาหลและความวุ่นวายจึงเกิดขึ้น ซึ่งภาวะดังกล่าวเหล่านี้ก่อให้เกิดความเครียดกับผู้ประสบภัยเป็นอย่างมาก

จากการที่ศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ไม่สามารถให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่อไปได้อีก ทำให้ต้องมีการบริหารจัดการเพื่อการปิดศูนย์พักพิง โดยผู้อำนวยการศูนย์พักพิงได้ประสานกับหน่วยงานต่างๆ ในการจัดหาศูนย์พักพิงแห่งใหม่ให้กับผู้ประสบภัย และประสานการขอความช่วยเหลือในการย้ายผู้ประสบภัยออกจากศูนย์ ในช่วงวันที่ 24 - 25 ตุลาคม พ.ศ. 2554 จนได้มีการประกาศปิดศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อย่างเป็นทางการในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2554 รวมระยะเวลาที่เปิดดำเนินการเพียง 16 วัน การปิดศูนย์พักพิงในระยะเวลานี้ส่งผลกระทบต่อผู้พักพิงที่ยังไม่พร้อมที่จะย้ายออกจากศูนย์พักพิง สถานการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมที่ยังคงอยู่ ทำให้ผู้พักพิงส่วนใหญ่ไม่สามารถเดินทางกลับบ้านของตนได้จึงจำเป็นต้องย้ายไปยังศูนย์พักพิงแห่งใหม่ เปรียบเสมือนการต้องประสบภาวะพิบัติภัยซ้ำซ้อนอีก

บทเรียนรู้จาก “ศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม”

บทเรียนรู้จากการดำเนินงาน ศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ครั้งนี้ เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหาร/ทีมอาสาสมัคร/ทีมสุขภาพ รวมถึงผู้ประสบภัยและครอบครัว เพื่อการเตรียมความพร้อมรับภาวะพิบัติภัยในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

ด้านการจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราวช่วยเหลือผู้ประสบภัย

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย ให้คำนิยาม ศูนย์พักพิงชั่วคราวว่า หมายถึง สถานที่ซึ่งได้จัดเตรียมไว้สำหรับผู้ประสบภัย โดยอาจเป็นอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่เดิมหรือสร้างขึ้นใหม่เพื่อรองรับกลุ่มคนที่อพยพโยกย้ายที่อยู่อาศัยออกจากที่อยู่อาศัยเดิม ซึ่งได้รับผลกระทบจากอุทกภัยหรือสาธารณภัยประเภทอื่นๆ จนไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ เพื่อมาอาศัยพักพิงอยู่ชั่วคราว จนกว่าสถานการณ์ภัยพิบัติจะยุติ และการย้ายกลับที่ตั้งเดิมด้วยความเรียบร้อย^{5,6,7} ซึ่งศูนย์พักพิงชั่วคราวนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ⁶ 1) ศูนย์พักพิงชั่วคราวในระบบ คือ ศูนย์พักพิงที่หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ความผิดชอบ เช่น หน่วยงานภาครัฐได้จัดหาอาคารแห่งใดแห่งหนึ่งไว้รองรับผู้ที่จำเป็นต้องโยกย้ายที่อยู่อาศัย และมีการจัดเตรียมสถานที่ไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราว ศูนย์พักพิงประเภทนี้รวมถึง สถานพักพิงที่ได้รับออกแบบขึ้นเพื่อการนี้โดยเฉพาะ เช่น สถานพักพิงจากพายุ แผ่นดินไหว และน้ำท่วม และ 2) ศูนย์พักพิงชั่วคราวนอกระบบ คือ ศูนย์ที่ผู้อพยพโยกย้ายที่อยู่อาศัย ได้ริเริ่มก่อตั้งขึ้นมาด้วยตนเอง โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือติดต่อประสานงานอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานภาครัฐ โดยศูนย์พักพิงชั่วคราว

อาจมีระยะเวลาการใช้งานที่ต่างกันออกไป ตั้งแต่ไม่กี่วัน จนถึงเป็นปี ขนาดของพื้นที่ที่ใช้เป็นศูนย์พักพิง มีความเหมาะสมเพียงพอต่อผู้พักพิง ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพอนามัยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นต้น

สำหรับศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้ ถือเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวกึ่งในและนอกระบบ ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์จำเป็น แม้จะเป็นหน่วยงานภาครัฐ แต่ไม่อยู่ในระบบที่มีการเตรียมการไว้ การประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยผ่านสื่อต่างๆ จึงทำให้เป็นที่รู้จักและรับรู้อย่างกว้างขวาง จึงได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ อย่างเพียงพอ เป็นสถานที่ที่มีความพร้อมด้านทรัพยากร ทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัย สามารถรองรับผู้ประสบภัยได้เป็นจำนวนมาก มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมสถานที่เป็นที่รู้จักที่สามารถเข้าถึงง่าย สะดวกต่อการส่งให้ความช่วยเหลือจากภายนอก และสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับชุมชนดั้งเดิมของผู้พักพิง อย่างไรก็ตามพบมีข้อจำกัดในการปรับให้เหมาะสมกับการใช้เป็นที่พักอาศัย การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก ทำให้เกิดปัญหาด้านความไม่เป็นส่วนตัว นอกจากนี้ ลักษณะอาคารยิมเนเซียมที่ใช้เป็นโครงสร้างอาคารที่เป็นระบบปิดอากาศไม่สามารถถ่ายเทได้สะดวกเมื่อไม่สามารถใช้เครื่องปรับอากาศได้ จึงเกิดปัญหา คือ อากาศร้อน อากาศไม่ถ่ายเท สร้างความอึดอัดและไม่สะดวกสบาย และมีปัญหาต่างๆ ตามมามากขึ้น นอกจากผลกระทบด้านความเป็นอยู่แล้วยังเกิดผลกระทบต่อจิตใจของผู้พักพิงอีกด้วย และการเปิดของศูนย์พักพิงแม้จะมีความพร้อมด้านต่างๆ แต่ต้องยุติบทบาทในระยะเวลาอันสั้น ด้วยสถานที่ตั้งก็เป็นจุดเสี่ยงภัยเช่นกัน ดังนั้นการจัดตั้งศูนย์พักพิงพักพิงช่วยเหลือ

ผู้ประสบภัยนั้น ควรพิจารณาความเหมาะสมในการเป็นศูนย์พักพิงด้านต่าง ๆ ด้วย

ด้านการบริหารจัดการศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัย

การดำเนินงานของศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครั้งนี้ พบมีปัญหายุ่งยากและการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการและดำเนินงานที่ก่อให้เกิดบทเรียนรู้ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้ คือ

1. การมีศูนย์กลางการสื่อสารและการประสานงานระหว่างกันที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินงานศูนย์พักพิงขนาดใหญ่ ที่มีอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่จากหลากหลายหน่วยงานหรือองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย ทำให้เกิดปัญหาในการประสานงานให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในระยะแรกๆ เช่น การขาดการประสานงานระหว่างผู้ให้การช่วยเหลือด้านสุขภาพ ซึ่งต่างฝ่ายต่างทำและแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไม่ได้มีการปรึกษากันก่อน การช่วยเหลือจึงไม่เป็นระบบหรือมีขั้นตอนที่ชัดเจน และในระยะเวลาที่เกิดปัญหาน้ำเข้าท่วมศูนย์พักพิงต้องเตรียมการย้ายผู้ประสบภัยออกจากศูนย์เกิดปัญหาด้านความล่าช้าในการขนย้ายเนื่องจากปัญหาในการประสานงานระหว่างศูนย์พักพิงกับหน่วยงานที่จะให้การช่วยเหลือในการย้ายผู้ประสบภัย อีกทั้งมีการชี้แจงหรือให้ข้อมูลกับผู้ประสบภัยที่ยังไม่ชัดเจน ทำให้เกิดความสับสนและวุ่นวายขึ้น ดังนั้นการวางระบบการสื่อสารที่ดีโดยการมีศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารและมีผู้รับผิดชอบประสานงานการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ และมีระบบการให้ข้อมูลที่ชัดเจน จะช่วยลดปัญหาในการทำงานและลดผลกระทบต่อผู้พักพิงได้

2. การให้ “ผู้พักพิง” ร่วมทำหน้าที่เป็น “อาสาสมัคร” จากการที่มีน้ำท่วมภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถนนด้านหน้ามหาวิทยาลัยฯ ถูกน้ำท่วม ไม่สามารถใช้สัญจรไปมาได้ ทำให้การเดินทางเข้าออกมีความยากลำบาก อาสาสมัครที่เดินทางออกไปไม่สามารถกลับเข้ามาได้ และอาสาสมัครจากภายนอกก็ไม่สามารถเข้ามาให้การช่วยเหลือได้จากปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของผู้ประสบภัย ทั้งเรื่องอาหาร-น้ำ เกิดความล่าช้า ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทันการณ์ อาสาสมัครที่มีหน้าที่ประกอบอาหารมีจำนวนลดน้อยลง ทำให้ต้องใช้ผู้ประสบภัยไปช่วยประกอบอาหารด้วย เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดการทำงานใหม่ มีการปรับบทบาทจากการเป็น “ผู้พักพิง” กลายมาเป็น “อาสาสมัคร” ตามความถนัดและตามความสามารถ เช่น ผู้ที่มีความสามารถในการทำอาหาร ก็มาเป็นอาสาสมัครช่วยทำอาหาร หรือ ผู้พักพิงบางส่วนเปลี่ยนบทบาทมาเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือดูแลผู้พักพิงด้วยกัน เป็นต้น เป็นบทเรียนรู้อย่างสำคัญว่า ผู้ประสบภัยไม่ใช่ผู้รอรับความช่วยเหลือแต่เพียงฝ่ายเดียวสามารถมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

3. การอยู่ร่วมกันต้องคำนึงถึงความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม การที่มีผู้คนที่มีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งด้านเพศ และวัย ศาสนา อาชีพ เชื้อชาติ และอื่นๆ มาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากและในพื้นที่ที่จำกัด การอยู่ร่วมกันจึงเป็นประเด็นสำคัญ ที่ต้องการความเข้าใจในการปรับตัว และต้องมีการจัดการอย่างเหมาะสม ซึ่งพบมีปัญหาด้านพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้พักพิง เช่น มีพฤติกรรมรบกวนคนอื่น การพูดจาไม่เหมาะสม (เช่น การลวนลามด้วยวาจา เป็นต้น)

การขโมยสิ่งของ การไม่รักษาความสะอาด ประกอบเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยหรือตำรวจมีจำนวนน้อยไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง จึงพบมีปัญหาดังกล่าวภายในศูนย์พักพิงได้ แนวทางออกครั้งนี้คือ “การสร้างกติกาของการอยู่ร่วมกัน” ซึ่งสามารถช่วยลดปัญหาได้บ้าง แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด เนื่องจากผู้ประสบภัยที่มีจำนวนมากต่างความคิดและต่างวัฒนธรรม โดยเฉพาะผู้ประสบภัยที่ขาดความตระหนักและการรับรู้ถึงความยากลำบากของบุคคลอื่น จึงทำให้เกิดปัญหาของการอยู่ร่วมกันดังกล่าว ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการศูนย์พักพิงจึงควรคำนึงถึงความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันในภาวะเช่นนี้

4. ความพร้อมของสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ภาชนะน้ำท่วมศูนย์พักพิงส่งผลให้ห้องจ่ายไฟถูกน้ำท่วม เครื่องกำเนิดไฟฟ้าระเบิดเสียหาย ไม่สามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าได้ตามปกติ มีเพียงกระแสไฟฟ้าจากเครื่องจ่ายไฟฟ้าสำรองเท่านั้น เครื่องปรับอากาศไม่สามารถใช้ได้เหมือนเดิม ในขณะที่ลักษณะของอาคารที่พักที่เป็นอาคารยิมเนเซียมเป็นระบบปิด ช่องระบายอากาศถ่ายเทไม่เพียงพอ พัดลมก็ไม่เพียงพอต่อผู้ที่พักอยู่ในแต่ละชั้นที่มีจำนวนมากถึงชั้นละ 1,800 คน อาคารจึงร้อนทั้งกลางวันกลางคืน ในยามค่ำคืนก็ไม่มีแสงสว่างเพียงพอ แม้จะเกิดน้ำท่วมที่บริเวณชั้นล่างของศูนย์พักพิงไม่ใช่ส่วนที่ใช้เป็นที่พัก แต่จากความสะอาดสบายที่ถูกเปลี่ยนเป็นความอึดอัด จึงสร้างทั้งความเครียดและความวิตกกังวลให้กับผู้ประสบภัยเป็นอย่างมาก ปัญหาที่เกินความสามารถในการแก้ไขนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของการต้องปิดศูนย์พักพิงในครั้งนี้

การนำไปใช้ทางการพยาบาล

ด้วยความที่เป็นประสบการณ์ใหม่ สำหรับผู้ดำเนินงานที่ไม่เคยได้รับการเตรียมการล่วงหน้า หรือไม่เคยมีประสบการณ์ในการช่วยเหลือในภาวะเช่นนี้มาก่อน ทำให้ตระหนักว่า การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรผู้ให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นสำหรับบุคลากรทุกฝ่ายในองค์กร ที่จะต้องเตรียมการให้สามารถพร้อมรับกับสถานการณ์พิบัติภัยเช่นนี้ในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการพัฒนาสมรรถนะพยาบาลและผู้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยในศูนย์พักพิงชั่วคราว สมรรถนะสำคัญที่พึงมีของพยาบาลและบุคลากรที่ให้การช่วยเหลือดูแลในศูนย์พักพิงชั่วคราวนี้ นอกเหนือจากความสามารถทางการพยาบาลแล้ว ยังต้องสามารถให้การดูแลช่วยเหลือในสถานการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติได้ ทั้งในด้านการประเมินคัดกรองผู้พักพิงและครอบครัว และในการบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือผู้ที่บาดเจ็บหรือเจ็บป่วยเฉียบพลัน หรือเจ็บป่วยเรื้อรัง ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพหรือมีโรคประจำตัวให้ได้รับยาหรือการรักษาที่ต่อเนื่อง รวมทั้งผู้ที่มีปัญหาด้านสุขภาพจิต โดยเฉพาะมีภาวะเครียด วิตกกังวล ซึมเศร้า ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้มากเนื่องจากผู้ประสบภัยต้องผ่านการเผชิญเหตุการณ์ที่เลวร้ายในชีวิต นอกจากนี้ยังต้องการการพัฒนาสมรรถนะของพยาบาลให้มีความไวเชิงวัฒนธรรม อาทิ วัฒนธรรมการผูกแขนเพื่อจัดทำทะเบียนและจำแนกผู้พักพิง ที่อาจก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีว่า เป็นการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมกับ “คน” ผู้ที่ยังมีชีวิต แต่ด้วยการสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรม “การผูกแขนรับขวัญ/สู่ขวัญ” ก็ทำให้สถานการณ์เปลี่ยนไปเป็นการยอมรับวิธีการนี้ได้ อย่างไรก็ตาม ในศูนย์พักพิงที่มีบุคคลจากหลากหลายภาษาและ

วัฒนธรรม ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างกัน เมื่อต้องมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน อาสาสมัครผู้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัย รวมถึงบุคลากรทางการพยาบาล ต้องมีสมรรถนะด้านความไวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถบริหารจัดการช่วยเหลือและมีการปฏิบัติอย่างเหมาะสม สอดคล้องตามวัฒนธรรมของผู้ประสบภัยด้วย

บทสรุป

ศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เป็นศูนย์พักพิงขนาดใหญ่ที่ได้ให้การช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยครั้งใหญ่ช่วงปลายปีพุทธศักราช 2554 ที่มีผู้ประสบอุทกภัยเข้ามาพักพิงกว่า 3,400 คน โดยมีผู้ประสบอุทกภัยจำนวนมากที่มีปัญหาด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ทำให้ต้องมีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือ ที่จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเพิ่มมากขึ้น การดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งเรื่องของการลดการแพร่เชื้อของโรคติดต่อ การช่วยเหลือผู้ที่เจ็บป่วยจากภัยพิบัติ การบรรเทาอาการของโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว รวมทั้งการส่งเสริมสุขอนามัยอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดระยะเวลาดำเนินการของศูนย์พักพิง³ สำหรับ การดูแลผู้ประสบภัยที่มีปัญหาสุขภาพที่หลากหลายนั้น ได้อาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน มีการประสานงานและการทำงานร่วมกันเป็นทีม รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขปัญหเป็นระยะจึงสามารถลดปัญหาต่างๆ ลงได้ ทั้งนี้ผู้ให้การดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาพ ต้องมีความเชี่ยวชาญในการประเมินและการแก้ไขปัญหในแต่ละกรณีให้ทันต่อเหตุการณ์ สมรรถนะและความเชี่ยวชาญของผู้ให้การช่วยเหลือจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ด้านการบริหารจัดการและวางระบบการช่วยเหลือภายในศูนย์พักพิง หัวหน้าศูนย์พักพิงมี

การวางแผนแก้ปัญหาในภาวะฉุกเฉิน มีการประชุมปรึกษาหารือของทีมที่ให้การช่วยเหลือเพื่อประเมินสถานการณ์ ปัญหาและความต้องการของผู้ประสบภัย การกำหนดแผนและปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการบริหารจัดการให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้ประสบภัย² แต่ก็พบว่ายังมีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้เกิดขึ้นภายในศูนย์พักพิงแห่งนี้ เมื่อเกิดปัญหาน้ำเข้าท่วมศูนย์พักพิงและส่งผลให้ต้องปิดศูนย์

ข้อเสนอแนะ

สรุปและข้อเสนอแนะแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหาร/ทีมอาสาสมัคร/ทีมสุขภาพ โดยเฉพาะบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมรับภาวะพิบัติภัยในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทเรียนครั้งนี้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหาร/ทีมอาสาสมัคร/ทีมสุขภาพ โดยเฉพาะบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมรับภาวะพิบัติภัยในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพดังต่อไปนี้ คือ

1. ด้านการจัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราวช่วยเหลือผู้ประสบภัย ระดับสถาบันและประเทศ ควรมีการจัดทำแผนที่ศักยภาพของสถาบัน/องค์กร หรือสถาบันเครือข่ายที่พร้อมเปิดเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวที่สามารถรับผู้ประสบภัยในภาวะต่างๆ ได้ รวมถึงการพัฒนาแนวทางปฏิบัติการจัดตั้งศูนย์พักพิง เมื่อมีภาวะพิบัติภัยเกิดขึ้น รวมถึงแผนปฏิบัติการเมื่อต้องมีการเคลื่อนย้ายไปสู่ที่พักพิงใหม่ ในภาวะที่ต้องสิ้นสุดบทบาทการเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราว โดยการจัดทำเป็นแผนที่ศักยภาพระดับสถาบัน ระดับพื้นที่ และระดับชาติด้วย

2. ด้านการบริหารจัดการศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัย ต้องการระบบการบริหารจัดการดูแลช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพ ทั้งระบบการสื่อสารระหว่างเครือข่ายภายในและภายนอกศูนย์พักพิงที่มีประสิทธิภาพ ระบบการดูแลช่วยเหลือ ตั้งแต่การคัดกรองและส่งต่อการรักษาตามสุขภาพ การคัดกรองเพื่อการจัดเข้าที่พักอาศัยอย่างเหมาะสมตามหลักสากลและตามความต่างทางวัฒนธรรม กติกาการอยู่อาศัยร่วมกันในศูนย์พักพิง การช่วยเหลือร่วมกันในการเป็นอาสาสมัครและการเป็นผู้พักพิงที่สมดุล เพื่อลดภาระการดูแลช่วยเหลือจากภายนอกตามความจำเป็น และป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดปัญหาเพิ่มมากขึ้น ระบบการดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาพก็เป็นสิ่งสำคัญในการบรรเทาอันตรายและอาการบาดเจ็บที่ได้รับ รวมถึงบรรเทาอาการของโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว และเป็นการส่งเสริมสุขอนามัยอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการแพร่เชื้อของโรคติดต่อต่างๆ สำหรับการจัดกิจกรรมที่ควรจัดให้มีภายในศูนย์พักพิง มีข้อเสนอแนะให้จัดกิจกรรมให้ผู้พักพิงได้มีการพบปะสังสรรค์กัน มีการจัดกิจกรรมนันทนาการ และกิจกรรมพัฒนาอาชีพ จัดกิจกรรมสำหรับเด็กๆ ให้ได้เล่น ผ่อนคลาย สนุกสนาน และมีกลุ่มสนับสนุนเยียวยาให้คนที่มีความเครียดคลั่งคลั่งกันมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้สึก การให้คำปรึกษารายบุคคลหรือรายกลุ่ม เพื่อช่วยลดความเครียด ความกังวลให้กับผู้ประสบภัย ตลอดระยะเวลาดำเนินการของศูนย์พักพิง⁶

3. ด้านการพัฒนาสมรรถนะพยาบาลผู้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยในศูนย์พักพิงชั่วคราว สถาบัน/องค์กรต่างๆ นอกเหนือจากการต้องตระหนักถึงการพัฒนาสมรรถนะตนเองในฐานะผู้มีโอกาสเป็นผู้ประสบภัยพิบัติ คล้ายคลึงกับบุคคลอื่นๆ แล้ว ในอีกด้านหนึ่งที่ต้องมีสมรรถนะในการเป็น

พยาบาลวิชาชีพผู้ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยสถาบันและองค์วิชาชีพควรจัดทำแนวทางการพัฒนาสมรรถนะพยาบาลพิบัติภัยเพื่อให้มีสมรรถนะพร้อมรับสถานการณ์ จัดการกับสถานการณ์ และฟื้นฟูสภาพหลังภาวะพิบัติภัยได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ควรจัดทำแผนที่ศักยภาพของสถาบัน/องค์กรทางพยาบาล รวมถึงพัฒนาศักยภาพพยาบาลให้มีสมรรถนะเชิงวัฒนธรรมร่วมกับการมีสมรรถนะในการบริหารจัดการในภาวะพิบัติภัย และในการประสานกับเครือข่ายในการร่วมบริการและให้ความช่วยเหลือระหว่างกันด้วย

ประสบการณ์และบทเรียนรู้จากการจัดตั้งศูนย์พักพิง แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตครั้งนี้โดยเฉพาะปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในศูนย์พักพิงแห่งนี้สามารถนำไปปรับใช้โดยหาแนวทางในการป้องกันปัญหาและหาแนวทางในการบริหารจัดการและช่วยเหลือผู้ประสบภัยในศูนย์พักพิง เพื่อสามารถให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่เข้ามาพักพิงได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณแผนงานพัฒนาเครือข่ายพยาบาลศาสตร์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. รายงานการจัดการสาธารณภัยจากธรรมชาติของประเทศไทย ประจำปี 2550. นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย; 2551.
2. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. สรุปสถานการณ์สาธารณภัย. (1 พฤศจิกายน 2554). [Online]. Available form: URL : <http://www.nirapai.com/1784thai/index.php>
3. สำนักประชากรและเคหะและสำมะโนธุรกิจและอุตสาหกรรม. แผนที่ประชากรและสถานประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. 2554. [Online]. Available: URL : <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/flood/ayutthaya.pdf>
4. อังคณาช่วยคำชูและวรุณศิริปารัตน์ธรรม. ประสบการณ์ของผู้ให้การช่วยเหลือด้านสุขภาพในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม: กรณีศูนย์พักพิงช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ม.ธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต. (รายงานการวิจัย) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2554.
5. Australian Red Cross. Crisis care commitment: Gender and Shelter. [Serial online] 2010 [cited 2012 November 12]; [Online]. Available form: URL: <http://www.redcross.org.au>.
6. สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ (UNHCR) และองค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM). แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พักพิง [ฉบับแปล] (21 กันยายน 2555) [Online]. [Online]. Available form: URL : http://www.disaster.go.th/dpm/users/.../collective_centre_guideline_th.pdf
7. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. คู่มือการบริหารจัดการศูนย์พักพิงชั่วคราว. นนทบุรี: กระทรวงมหาดไทย; 2554.
8. อรรถพล จันทะเลิศ. ม.ธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต เตรียมเปิดศูนย์พักพิงชั่วคราว เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย. (8 ตุลาคม 2554) [Online]. [Online]. Available form: URL : <http://thainews.prd.go.th>.
9. ศูนย์ข่าวการศึกษาไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รับสมัครอาสาสมัครช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม. (8 ตุลาคม 2554) [Online]. [Online]. Available form: URL: <http://www.enn.co.th>.

Experience in Management of Shelter for Flood Victims: Thammasat University, Rangsit Center

*Angkana Chouykhumchoo, M.N.S. Mental Health and Psychiatric Nursing**

Abstract: The shelter for flood victims, Thammasat University, Rangsit Campus was set up to help flood victims from the devastating flood in October 2011. This article presents: 1) The establishment of the shelter includes the flood situation and the decision to open shelter; 2) The management of shelter comprises of the characteristics of the victims, the volunteers such as staffs and students of the university and volunteers from government and private organizations, and the activities in the shelter focusing on health management; and 3) The end of the shelter, including the decision to close shelter and management at the end of the shelter. Lessons learnt from the experience of managing shelter for flood victims, as well as the conclusion and suggestions are also provided to all parties, including the administrators, volunteers, health care teams, especially nursing professionals in order to be effectively prepared to face with the new coming disaster.

Thai Journal of Nursing Council 2012; 27(special issue) 31-43

Keywords: management experience; shelter; flood victims; Thammasat University

*Corresponding Author, Lecturer, Faculty of Nursing, Thammasat University, Email: angkoa@hotmail.com